

Apie atomine energijà, baimæ ir Kartaginà

Pradësiu ávaizdþiu.

Akinanëiai saulëtás rytas. Iki vidudienio dar tolokai, ir tai gerai, nes vidudienà ëia bûtø nemalonu. Tektø ieðkoti ðedëlio. Jau ir dabar saulë kaitina, o vidudienà ji plieks negailestingai. Ið smëlio kyðanëios klasikinio kolonø ðedëliai driekiasi per kopas ir pamapø trumpëja. Daug daug smëlio, bet netrùksta ir dar staëio, nulaupëtø bei parvirtusio kolonø. Netrùksta ir didingø rûmø liekanø, prie jø sienø griuvësiø kaupiasi vëjo genamas smëlis.

Stoviu buvusioje Kartaginoje. Dabar ðis kraðtas vadinasi Tunisas. Tada, kai kilo ðios kolonos, kito vardo nereikëjo. Tai buvo Kartagina. Vidurþemio jûros valdovë. Kapkur toli, Apeninø pusiasalyje, tuo metu stiprëjo pusiau barbariðka Roma.

Daugmaþ þinau, kaip istorija klostësi vëliau. Besikartojantys karai, Hanibalas, galutinis pralaimëjimas. Iki pamatø sunaikinta Kartagina.

Pvelgiant per smëlio dykynes ir kyðanëias kolonas á tuðëià horizontà man atrodë, kad ðitokia istorija kapko stokoja. Kaip gali miestas pradingti vien dël to, kad prieðas jà kadaise sugriovë? Taip atsitikdavo su ðimtais miestø, tarp jø, tarkim, ir su Vilniumi. Miestai statomi ten, kur jiems yra sàlygos. Juos sugriovus vienà arba net ir kelis kartus, sàlygos iðlieka, tad miestai toje paëioje vietoje kyla ið naujo. Taëiau su Kartagina buvo kitaip. Tiesa, kad prieðas jà sugriovë, bet gerokai prieð tai ji pati jau buvo pakirtusi savo ðaknis, tad atstatyti jà buvo neámanoma. Jau daugiau kaip du tûkstaneiai metø jos vietoje pustomas smëlis.

Smëlis. Smëlà sudaro daugiausia stabilus silicio oksidas. Ið jo energijos neiðgausi. O energijos iðtekliai miestui bûtini. Tûkstantmeëiais tai buvo pirmiausia lengvai besioksiduojantys anglies ir vandenilio junginiai. Celiuliozë. Parankiausia jos forma yra mediena. Deja, medþiai auga lëtokai. Kartagina augo ir plëtësi sparëiau. Aplink jà medþiai buvo iðkirsti iki pat Sacharos dykumos, iðkirsti tokiose plotuose, kad tai pakeitë vietos klimatà. Kitur padëtà ðvelnina vandens iðtekliai. Kartaginai ir to trùko. Klimato pokyëiai, atsiradæ iðkirtus medþius, juos dar sumaþino.

Teliko vëjas. Ðia energija Kartagina kliovësi tada, kai iðeikvojo kitus energijos ðaltinius. Vëjo energijos genami laivai atplukdydavo ið toli ko reikia, karinë galia uþtikrino, kad laivai galëtø plaukti netrukdomi. Tereikëjo pertraukti ðià grandà – sunaikinti karinë galià – ir Kartaginos miestas þlugo galutinai.

Tiek apie energijà. Dabar trumpai apie baimæ.

Baimë yra apsauginis jausmas. Per ilgà þmonijos raidà aplinkoje tykojo ávairūs pavojai, tad bijoti prisieþo daug ko. Taëiau aplinka keitësi, kaip rodo Kartaginos pavyzdys, paties þmogaus veikiamà. Keitësi pavojai, taëiau þmoguje tûnanëios baimës liko daugmaþ tos paëios. Nenuostabu tad, kad ðiuo metu baimë yra vienas ið problematiðkiausio jausmø. Kadangi dauguma þmoniø su realiais pavojais susiduria palyginti retai, ða gyvybiðkai svarbø jausmà formuoja ne tiesioginë patirtis, o informacija, kuri mus pasiekia per kitus. Ðiais laikais jos ðaltinis – pirmiausia þiniasklaida, ypaè átaigius vaizdus galinti perteikti televizija. Dël to santykis tarp baimës ir realaus pavojaus yra gerokai paðlijæs, neretai taip, kad vyrauja tariamos, su realiu pavojaus dydþiu labai maþai tesusijusios baimës.

Tuo jø nemenkinu. Baimë yra baimë, þmonës stengiasi iðvengti tariamø pavojø taip pat atkakliai kaip ir realiø. Á kiekybinæ analizæ labiau linkæ individai gali apskaiëiuoti, kad vienu ar kitu atveju pavojus itin maþas, o gal jo iðvis nėra. Taëiau daugumai, kuri bijo, tai neturi beveik jokios átakos. Ðità tiesà yra ásisàmoninë dauguma politikø ir visos juos konsultuojanëios agentûros. Tai plati tema. Apsiribosiu jos sàsaja su energija.

Grþkime prie iðtakø. Kad þmonija kadaise bijojo ugnies, rodo ugnies sudievinimas. Tuo metu, kai meistrai ið marmuro tadë kolonas, kurios tebestûkso Kartaginoje, þmonës buvo seniai apsipratæ su ugnimi. Kiek laiko tam prireikë, tegalime spëlioti. Jei paþvelgsime á artimesnæ praeitá, pamatysime, jog apsiprasti su naujais mechanizmais prireikdavo apie 50 metø, taigi maþdaug dviejø kartø laikotarpio. Taip buvo, pavyzdþiui, su garo pritaikymu þmonëms veþpioti.

Prisitaikymo srityje paþangos nepadaryta, nepaisant kalbø apie „sparëià kaità“, mes nesame paslankesni uþ savo XIX amþiaus protëvius. Gal net prieðingai. Tariamos baimës dabar mus veikia stipriau, uþtat apsiprasti su jomis prireikia daugiau laiko.

Tai aiðkiai rodo atominës energijos atvejais. Daugybë þmoniø, kai kuriose visuomenëse net dauguma, á ðios energijos vartojimà þiûri kaip á kapkà nauja, neáprasta, nepaþstama ir itin pavojinga. O tikrovë yra ta, kad ði energija jau vartojama daugiau nei 60

metų ir per šią laiką paaiškėjo, kad tai pats saugiausias energijos išgavimo būdas. Daug saugesnis už, tarkim, vandens užtvankas, angliu, naftos, dujų ar netgi medienos deginimą.

Pinau, kad nemaža skaitytojų šiuo teiginiu nepatikės. Tegaliu pakartoti – tai ilgamete statistika pagrįstas faktas. Šie faktai prieinami daug kur, galėčiau juos pateikti ir čia, tačiau tai užimtų laiko ir vietos. O tų, kurie yra šįsijautę apie savo baimes, tai vis tiek neįtikintu. Nieko nepadarysi, toks baimės pobūdis. Sakoma, kad meilė trunka trejus metus, o baimė – amžinai. Na, ne visai amžinai. Daugmaž tiek, kiek mums lemta gyventi. Užtai ir reikia kartoti kaitos, kad visuomenėje keistosi baimės įvaizdžiai.

Kol kas pakaks apie baimę, trumpam verta prisiminti gamtą.

Būtent ji, tiksliau tariant, netinkamas kartaginiečių elgesys su gamta, nulėmė jų plūgimą. Kažkas panašaus gresia mums. Tai tema, apie kurią prirašyta, prirodyta bei prigąsdinta tiek, kad net baimė atbuko. O vis dėlto diltnamio efektas, kurį sukelti organinių medžiagų naudojimas energijai gauti, yra realus, taip pat realus faktas, kad visų organinių medžiagų išteklių riboti. Mums jų pakaks, mūsų vaikams teks mokėti daugiau, o mūsų anūkai? Štai jie gali atsidurti panašioje padėtyje, kaip ir miškus iškirto kartaginiečiai.

Tačiau nepulkime apie paniką. Yra energijos šaltinis, kurio išteklių pakaks ne tik mūsų anūkams, bet ir diltams kartę po jų. Energijos šaltinis, kuris negamina jokio diltnamio dujų. Išties nieko naujo neįteigiu, šis energijos šaltinis naudojamas jau 60 metų.

Kalbu, suprantama, apie AE (atominę energiją). Manytum, jog tokia energijos šaltiną naudoti skatintų visi, kurie siekia mažinti žmogaus veiklos padarinius gamtai, visi, kuriems rūpi ateities kartę gerovė. Tačiau susiduriame su paradoksu. (Tam tikra prasme šio paradokso šaknys taip pat glūdi šivaizduotoje baimėje.) Būtent tie, kurie garsiausiai šaukia apie savo meilę gamtai (kalbu apie vadinamuosius žaliuosius), ir tie, kurie teigia, kad jiems labai rūpi žmonijos ateitis (kalbu apie socialistus), priešišku būdu AE naudojimui pakėlė apie ideologinį lygmenį? Dar keisčiau, ideologinė kairė, ypač akademinis jos sparnas, kurio vienas iš pagrindinių siekių yra visuomenės sekuliarizacija, susidūrė su AE klausimu regresuoja iki stabmeldystės. Jie apie AE, o tai iš esmės juk niekas kita kaip materijos atmaina, įvelgia tarsi apie blogio akūnijimą, savotišką blogio stabą.

Blogio stabai naikinami. Vienas iš ideologinių Europos Sąjungos žaliųjų ir Socialistų partijų programų punktų yra tai, kad AE reikia sunaikinti. Visur ir visiškai. Nesileidžiama apie svarstymus apie žalą gamtai, būsimoms kartoms, sąlyginius energijos išgavimo

pavojus dydžius. Labai stebėtis neverta, taip su savo kertinėmis dogmomis elgiasi visos religijos.

Kaip galima materiją sutapatinti su moralinėmis kategorijomis, „kitatikiams“ suprasti nelengva. Krikščionis negali tapti tokio pobūdžio stabmeldžiu jau vien todėl, kad tiki, jog visas materialus pasaulis, kurį sukūrė Dievas, yra „geras“, o atominės energijos Dievas sukūrė labai daug. Stulbinančiai daug. Išties energijos srityje Jis beveik nieko kito ir nekūrė. Visa energija Visatoje, pradedant mūsų Saule, baigiant tolimiausiomis galaktikomis, ir net energija, kuri akaitina ugnikalnių lavą, yra atominė.

Beje, tie, kurie mieliau tiki, kad Visata atsirado savaime per pirminą sprogimą, irgi negali išvengti šio faktų. Skirtumas tik tai, kad atpuola moralinis AE vertinimas. Bent kiek nuoseklumo siekiantys materialistai AE negali laikyti nei „gera“, nei „bloga“. Galime drąsiai teigti, kad „pirminis sprogimas“ su šiomis kategorijomis nebuvo susijęs.

Iš kosminių apmąstymų grafiškai apie mūsų Lietuvėlę.

Pinia, baimių joje netrūksta, o energijos reikia kaip ir kitur. Turime daug panašių baimių kaip ir kiti europiečiai, tačiau esama (ne tik pas mus, visame pokomunistiniame regione) ir nesunkiai pastebimų skirtumų.

Vienas iš skirtumų – tai baimė, susijusi su AE. Sociologinių tyrimų duomenimis, Lietuvoje jos gėrai mažiau negu, tarkime, Vokietijoje ar Švedijoje. Keistoka, nes IAJ (Ignalinos atominė jėgainė) atsirado Lietuvoje nepalankiomis sąlygomis. Tai sovietinio laiko statinys, jis buvo pritaikytas imperiniam tikslams ir tapo rusiško desantu etninėje Lietuvos žemėje. Ne veltui viena iš pirmųjų politinio išsilaisvinimo akcijų Atgimimo laikotarpiu buvo nukreipta prieš IAJ.

Tačiau atrodo, kad šiuo atveju lietuviai sugeba atskirti politinius pavojus nuo materialio. Švedijoje bei Vokietijoje AE priešininkų ir šalininkų santykis yra apie 60 : 40, o Lietuvoje jis atvirkštinis, būtent apie 35 : 65. Skirtumas ženklus. Sociologams yra ką aiškintis. Tai vėlgi rodo, kad, stokoiant realių pavojų, nemaža „baimių“ būna išmoktos.

Trumpai tariant, bijome to, kuo mus baugina informacinė aplinka.

Po Vietnamo karo ir septintojo dešimtmečio neramumų protestavimo skoną pamėgusi Vakarų Europos kairė ieškojo, prieš ką būtų galima protestuoti toliau. Sekė sunkiai. Darbininkija buržuazėjo, reikėjo būti beviltiškai bukam, kad išvengtum alternatyvą tuometinėje Sovietų Sąjungoje. Toje tuometinėje savotiško išganymo tapo AE. Atominio karo grėsmė tuomet buvo reali, jos supadintas baimes nesunkiai sekė perkelti ir AE. Baimė logikos neįžiūri. Tai kas,

kad jėgainė ir bomba panaudūs tiek pat, kaip gegutė ir kopūstas. Abu susiję su žodžiu „atominis“, ir to pakako. Protestai susilaukė atgarsio, o atgarsiai skatino protestus. Priešiškumas AE tapo savotišku kairės, ypač akademinės kairės, skiriamuoju kriterijumi, sudedamąja tos ideologijos dalimi. Kai kairieji perėmė valdžią, ši ideologija pasiekė valstybiną lygmeną.

Jos atgarsiai pasiekė ir tuometinę Lietuvą. To užteko, kad priešrinkė padaugėtų iki maždaug 35%, bet ne daugiau. Taigi šioje tariamo baimių srityje esame įlenkliai atsilikę.

O kodėl mums sirgti svetimomis tariamomis baimėmis?

Atsakymas – todėl, kad norime „į Europą“. Taip tauta nusprendė referendume, o politikai, įvalgiai pramatydami šį sprendimą, dar prieš jį formalizuojant padarė abu IAJ blokus uždaryti.

Čia jau būtų galima išreikšti tradiciną pasipiktinimą mūsų politikais. To neįsakyti. Kai jau kartą buvo nuspręsta, jog būtina reikia šispradėti į ES, jie pasirinkimo neturėjo. Jokio. Būtų daug smagiau kaltinti savuosius politikus, bet taip būtų galima daryti tik tuo atveju, jei mūsų nuomonė Europai bent ką nors reikėtų. Deja, šiuo metu, kai esame ES, ten vyrauja dogmos lygmeną pasiekusi AE baimė.

Kadangi esame „europiečiai“, jė baimės privalo tapti ir mūsų baimėmis. Skamba beveik akvepiančiai.

Tačiau šiuo atveju yra pasekmės. Ekonominės, ekologinės, visuomeninės. Už jas sumokėsime mes, o tariamos baimės, kurios ateityje sumažės (tikėkimės, bent jau šiek tiek!), yra jė.

Paskutiną kartą – Kartagina.

Pagalčiau pasiekiau tą mintį, kuri paskatino šį straipsnį. Ji sukirbėjo, kai įvalgiausi po tarsi bekradtes dykynes ten, kur kadaise plytėjo Kartagina. Kilo saulė. Trumpėjo marmurinių kolonų nuolaužų metaimi dėžėliai.

Pagalvojau – kas būtų galėję išgelbėti Kartaginą? Laimėtas karas prieš Romą? Taip. Bet tik trumpam. Karai laimimi ir pralaimimi. Nepraėjus keletui šimtų metų buvo sugriauta ir Roma. Tačiau Roma išliko. Aplink ją pakako energetinių išteklių, tad Romą buvo galima atstatyti iš naujo. Kartagintai pirmas pralaimėjimas reikė pūta.

Priėjau išvadą – tikrai AE galėjo išgelbėti Kartaginą!

Jei kartaginiečiai būtų turėję ką nors panašaus į IAJ, nebūtų reikėję iki pat Sacharos dykumos pakraščiu iškiršti miškus. O kadangi Tunisas neįsakyti į ES, tai dabar, sėdėdami špūdingai didelius per tiek laiko tapusių medžių pavėsyje, jie galėtų toliau džiaugtis AE teikiama pranašumais.

Prof. Kazys Almenas